

واکاوی وضعیت خوجه های اثنی عشری در تانزانیا

پدیدآورده (ها) : قاسمی، مصطفی
علوم سیاسی :: مطالعات راهبردی جهان اسلام :: بهار 1389 - شماره 41
از 153 تا 182
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1110224>

دانلود شده توسط : رسول جعفریان
تاریخ دانلود : 24/02/1396

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

واکاوی وضعیت خوجه‌های اثنی‌عشری

در تانزانیا

مصطفی قاسمی*

چکیده

شیعیان خوجه اثنی‌عشری مهم‌ترین فرقه شیعی در تانزانیا هستند. خوجه‌ها به دلیل ساختار تشکیلاتی منظم و مراکز تبلیغی منسجم، مدارس، بیمارستان و هتل مخصوص خود دارند. «فدراسیون جهانی خوجه‌ها» از طریق دفترهایی در افریقا و انگلستان به امور سیاسی این شیعیان رسیدگی می‌کند. شیعیان خوجه به عنوان اقلیتی نیرومند اشاعه فرهنگ تشیع و مذهب اهل بیت را سرلوحه برنامه‌های خود قرار داده‌اند. آنان فقرزدایی، حمایت از محرومان و تأمین و گسترش رفاه را ضرورتی برای رشد انسان و پیشرفت جامعه و وظیفه‌ای شرعی می‌دانند. شیعیان خوجه هم‌چنین نقش مهمی در اقتصاد تانزانیا ایفا می‌کنند. به عبارتی، نبض اقتصاد تانزانیا در دست آنهاست. آنان به رغم توان اقتصادی بالا، با سکوت در قبال وقایع و سیاست‌های گوناگون کشور، خود را وارد مسائل سیاسی نمی‌کنند. در واقع، پرداختن شیعیان خوجه به اقتصاد و مسائل اقتصادی به منزله امری زیربنایی و حیاتی، تمام مسائل دیگر را تحت تأثیر خود قرار داده است. به طور کلی، خوجه‌ها حوزه اقتصاد را مجزا از سیاست و امور سیاسی می‌دانند. شیعیان خوجه رابطه بسیار خوبی با جمهوری اسلامی ایران دارند و به دنبال تعامل با کشورمان در حوزه‌های مختلف به خصوص حوزه‌های اقتصادی و مذهبی هستند.

* پژوهشگر مسائل افریقا

مقدمه

تانزانیا که از اتحاد دو کشور تانگانیکا و زنگبار به وجود آمده از کشورهای واقع در شرق آفریقا است. این کشور حدود 945 کیلومتر مربع وسعت و نزدیک به 40 میلیون نفر جمعیت دارد. بخش قابل توجهی از جمعیت تانزانیا را شیعیان اسماعیلی (آقاخان) و «بُهره‌ها» تشکیل می‌دهند. با این حال، شیعیان خوجه اثنی عشری مهم‌ترین جمعیت شیعه این کشور محسوب می‌شوند.

در کل جمعیت شیعیان خوجه اثنی عشری به 125 هزار نفر می‌رسد که از این تعداد 12800 نفر در تانزانیا زندگی می‌کنند.

هرچند جمعیت شیعیان خوجه در تانزانیا در مقایسه با کل جمعیت این کشور بسیار ناچیز است، آنان موفق شده‌اند با تبعیت از برنامه‌های منظم و تلاش و پشتکار در مدتی کوتاه به موفقیت‌های چشم‌گیری برسند و در سرزمین‌های مختلف اثرگذار باشند. با توجه به موقعیت بسیار مناسب اقتصادی شیعیان خوجه، هم می‌توان در زمینه مبادلات اقتصادی با آنان وارد همکاری شد و هم از توانمندی این جماعت در تبلیغ تشیع در آفریقا استفاده کرد.

از آنجا که اطلاعات موجود درباره شیعیان خوجه اثنی عشری به زبان فارسی بسیار اندک است، تلاش کرده‌ایم با بررسی وضعیت فرهنگی، مذهبی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آنان در تانزانیا و نیز فعالیت‌های سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای آنها، زمینه‌آشنایی با این گروه از شیعیان را فراهم کنیم.

1. پیشینه شیعیان خوجه اثنی عشری

حدود ششصد سال پیش گروهی به سرپرستی پیر صدرالدین در هندوستان فرقه‌ای تشکیل دادند که ترکیبی از دین هندو و مذهب اسماعیلی بود. در خصوص اصالت صدرالدین افسانه‌های زیادی وجود دارد و در این داستان‌ها او را هندوی فراری، صوفی ایرانی، اسماعیلی نزاری، و داعی نامیده‌اند.¹ وی پس از سکونت در سند، چند سالی را در مجاورت تنی چند از ملاکین این منطقه به نام تاکرز² که هندو مذهب بودند، زندگی کرد. طی این مدت با مطالعه شیوه زندگی و عبادات آنها تحت تأثیر

1 . Available at: <http://www.africafederation.org/newlook/official/aboutus.htm>

2 . Thakkers

عقایدشان قرار گرفت. این هندوها اعتقاد داشتند خدای ویشنو (خدای هندوها) 9 بار به صورت تجسم خارجی روی کره زمین زندگی کرده و منتظر ظهور وی برای دهمین بار بودند. پیر صدرالدین کوشید آنها را متقاعد سازد که حضرت علی (ع) دهمین تجسم خارجی خدای ویشنو بوده است. وی توانست تنی چند از آنها را به مذهب شات‌پت³ (راه راست) که آمیخته‌ای از عقاید عجیب و غریب صوفیسم و هندوئیسم بود، متمایل سازد.

برخی مورخان معتقدند وی این هندوها را به مذهب اسماعیلیه نزاری معتقد ساخت. به هر حال، این نو اسماعیلیان (یا نو راه راستیان) پس از گرویدن به این مذهب لقب تاکرز خود را از دست دادند و صدرالدین عنوان «خواجه»⁴ را به آنها بخشید. واژه خوجه فعلی تغییر یافته همان خواجه است.⁵ پس از صدرالدین چند داعی دیگر وارد منطقه سند هندوستان شدند و به تدریج هندومذهبان بیشتری به مذهب اسماعیلی (نزاریه) گرایش پیدا کردند. این امر به ویژه پس از ورود آقاخان اول از ایران به هند در نیمه اول قرن نوزدهم میلادی شدت یافت. در این زمان خوجه‌ها در بخش‌های مختلف ایالات کُچ⁶ و گجرات⁷ هند پراکنده بودند و برخی نیز به بمبئی و مسقط مهاجرت کرده بودند. با این حال، مقرری خود را به جماعت‌خانه‌های اسماعیلی پرداخت می‌کردند و در ارتباط مداوم با جامعه خود بودند.

پس از ورود آقاخان اول به هندوستان (در پی شکست از فتحعلی شاه قاجار در سال 1839) کنترل و نظارت بیشتری بر امور جامعه انجام گرفت و این امر در نهایت موجب جدایی و خروج گروهی از اعضای این جماعت شد. از رهبران این گروه فردی به نام حبیب ابراهیم بود که حاضر به اطاعت از فرمان‌های دیکتاتورمآبانه آقاخان نشد؛ به ویژه که براساس یکی از این دستورها، تمام دارایی‌های افراد جماعت به آقاخان تعلق می‌گرفت. به احتمال زیاد این گروه تحت تأثیر چند عالم سنی که ایرادهایی اساسی بر آقاخان وارد می‌کردند، به اهل سنت گرویدند.

به دنبال گروه حبیب ابراهیم چند گروه دیگر نیز از جماعت آقاخان جدا شدند و اغتشاشاتی درون این جامعه بروز کرد. در سال‌های پس از 1800 میلادی، برخی از خوجه‌ها هنگام زیارت نجف با مجتهد

3. Shatpath

4. Khwaja

5. خوجه‌ها اساساً هندو و از طبقات بالای جامعه (Lohan cast) بودند و عمدتاً پیشه بازرگانی داشتند.

6. Kutch

7. Gujarat

زمان شیخ زین‌العابدین مازندرانی آشنا و به درستی آیین تشیع دوازده امامی آگاه شدند.⁸ خوجه‌ها طی مباحثات و گفت‌وگو با آیت‌الله مازندرانی خود را شیعه معرفی کردند، اما هنگامی که بحث از مبانی فقهی، احکام و... شد، اظهار داشتند نه نماز می‌خوانند، نه روزه می‌گیرند و نه به هیچ‌یک از عبادت‌های دیگر می‌پردازند. این امر شگفتی شیخ زین‌العابدین را برانگیخت. خوجه‌ها از شیخ زین‌العابدین درخواست کردند یکی از روحانیون را برای تعلیم و تربیت این گروه به هندوستان اعزام کند. شیخ نیز پس از چندی ملا قادر حسین را به هندوستان فرستاد. گرد آمدن برخی از خوجه‌ها دور ملا قادر سبب اختلاف میان اعضا و تقسیم جماعت به دو گروه شد: پیروان آقاخان (اکثریت) و اثنی عشری (اقلیت). پس از این انشعاب، دو گروه با یکدیگر درگیر شدند. آقاخانین اقدام به تحریم اثنی عشریان در تمام زمینه‌های تجاری، ارتباطات اجتماعی، ازدواج و... کردند. این تحریم که در سال 1900 شروع شد، حدود 20 سال به شدت و پس از آن تا حدی ملایم‌تر ادامه یافت. گروهی از خوجه‌های اثنی عشری برای رهایی از این فشارها تصمیم به ترک دیار خود و سکونت در محلی جدید گرفتند. در این زمان برخی گزارش‌ها که از اندک هندیان ساکن شرق آفریقا دریافت می‌شد، توجه آنان را به این منطقه جلب کرد و برخی از خوجه‌های دریانورد که در کشتی‌ها کار می‌کردند به تدریج به منطقه شرق آفریقا علاقه‌مند شدند و در کشورهای فعلی تانزانیا و کنیا سکونت یافتند و به مشاغل تجاری و بازرگانی روی آوردند.⁹

رسیدن خبر وضعیت مناسب شغلی این خوجه‌ها به خویشاوندان آنها در هند، گروه بیشتری از آنها را به مهاجرت به منطقه شرق آفریقا تشویق کرد. اکثریت این خوجه‌ها تحت تأثیر تعالیم شیعیان اثنی عشری و سابقه حضور تشیع در این منطقه¹⁰ از مذاهب اسماعیلیه به تشیع اثنی عشری روی آوردند.

به رغم برخی دشواری‌ها، این نو شیعیان در سراسر شرق آفریقا سکونت یافتند و با کمک هم زندگی سعادت‌مندی را آغاز کردند. آنان به تدریج بر مشکلات موجود فایق آمدند و با تشکیل اجتماعاتی با عنوان «جماعت» به سازماندهی امور خود پرداختند. خوجه‌ها سپس از سایر دوستان و افراد خانواده خود در هند دعوت کردند و به تدریج بر جمعیت خود افزودند.

8. Available at: <http://www.africafederation.org/newlook/official/aboutus.htm>

9. امیر بهرام عرب احمدی، شیعیان تانزانیا، دیروز و امروز، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی، 1379، ص 37.

10. مذهب شیعه اثنی عشری قرن‌ها پیش توسط ایرانیان مهاجر از شیراز به مردم سواحل شرق آفریقا معرفی شده بود.

پس از جنگ جهانی دوم، گروهی از جوانان شیعه خوجه برای دستیابی به امکانات رفاهی بیشتر اقدام به مهاجرت به سایر کشورها کردند و به تدریج در بسیاری از کشورهای جهان پراکنده شدند. در حال حاضر، شیعیان خوجه در بخش وسیعی از امریکای شمالی (کانادا و ایالات متحده امریکا) تا اروپای غربی، استرالیا و نیوزلند استقرار یافته‌اند و جوامع کوچکی را در برخی کشورهای اروپای شرقی و امریکای جنوبی تشکیل داده‌اند.

2. تشکیلات و سازمان‌های شیعیان خوجه

الف) فدراسیون جهانی جماعت‌های مسلمان خوجه اثنی عشری¹¹

عالی‌ترین سازمان هماهنگ‌کننده خوجه‌های شیعه اثنی عشری در جهان، «فدراسیون جهانی جوامع مسلمان شیعه خوجه اثنی عشری» نام دارد که شیعیان خوجه در مناطق مختلف ختمشی‌های سیاسی و مذهبی خود را از آن اخذ می‌کنند.

فدراسیون جهانی شیعیان خوجه اثنی عشری در سال 1976 طی کنفرانس قانون اساسی این جامعه در لندن تشکیل شد. این فدراسیون از بدو تأسیس خدمات گوناگونی را در اختیار شیعیان خوجه در سراسر جهان قرار داده است. از آنجا که این فدراسیون به عنوان یک انجمن خیریه مذهبی در انگلستان به ثبت رسیده است، تمام فعالیت‌های خود را وقف رسیدگی به وضعیت مذهبی و اجتماعی اعضای خود می‌کند. فدراسیون جهانی شیعیان خوجه اثنی عشری طبق قانون اساسی مدون، سازمانی مستقل است که رئیس و اعضای هیأت رئیسه آن طی انتخابات عمومی و برای مدتی معین انتخاب می‌شوند. دبیرخانه این فدراسیون در مرکز اسلامی «استن مور»¹² در شهر لندن قرار دارد.

در حال حاضر، فدراسیون جهانی سی جماعت عضو در سراسر جهان و چهار فدراسیون منطقه‌ای دارد و جمعیتی حدود 125 هزار نفر را زیر پوشش خود قرار داده است.

هیأت رئیسه فدراسیون، شامل رئیس، دبیرکل، معاون و خزانه‌دار، مدیریت این سازمان را برعهده دارد.¹³ اعضای هیأت رئیسه معمولاً هر پانزده روز یک بار تشکیل جلسه می‌دهند و به بحث درباره

11. The World Federation of Khoja Shia Ithna-asheri Muslim Communities

12. Stanmore

13. زهرا روغنی، شیعیان خوجه در آیین تاریخ، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، 1387، ص 25.

موضوعات مهم می‌پردازند. در این جلسات گزارش‌هایی از وضعیت فدراسیون‌های منطقه‌ای آفریقا، امریکای شمالی، آسیا و استرالیا ارائه و وضعیت شیعیان خوجه در این کشورها بررسی می‌شود. نشریه ماهانه فدراسیون معمولاً گزارش برگزاری جلسات اعضای هیأت رئیسه، افتتاح پروژه‌های عمرانی، اخبار مربوط به فدراسیون جهانی و فدراسیون‌های منطقه‌ای و جهان اسلام را منتشر می‌کند و در اختیار شیعیان خوجه انگلستان و سایر کشورها قرار می‌دهد.

تمام تصمیم‌ها و فعالیت‌های فدراسیون منطقه‌ای شیعیان خوجه اثنی عشری و هم‌چنین جماعت‌های شیعیان خوجه در سراسر جهان از طریق «فدراسیون جهانی جوامع مسلمان خوجه شیعه اثنی عشری»¹⁴ هماهنگ می‌شود و به اجرا در می‌آید.

این فدراسیون جهانی طی هر کنفرانس که به طور عادی هر سه سال یک بار برگزار می‌شود، خط‌مشی کلی و سیاست برنامه‌ریزی هماهنگ فدراسیون‌های منطقه‌ای را تعیین می‌کند و به بررسی جدیدترین حوادث و وقایعی می‌پردازد که به شیعیان خوجه اثنی عشری سراسر جهان مربوط می‌شود. تصمیم‌های این فدراسیون برای تمام فدراسیون‌ها و جماعت‌های منطقه‌ای لازم‌الاجراست و رئیس فدراسیون از احترام نزد تمام شیعیان خوجه (اثنی عشری) در سراسر جهان برخوردار است. همان‌گونه که بیان شد، سیاست‌های کلی فدراسیون‌های منطقه‌ای که توسط فدراسیون جهانی ابلاغ می‌شود، به خصوص در موضوع‌های مهم مذهبی مانند تعیین مرجع تقلید و پرداخت خمس و زکات اهمیت زیادی دارد و لازم‌الاجراست.¹⁵

فدراسیون جهانی شیعیان خوجه اثنی عشری برای انجام وظایف متعدد خود اقدام به تأسیس چهار مرکز (مرکز آموزش اسلامی، مشاوره پزشکی، مشاوره آموزش حرفه‌ای و حمایت از کودکان زینبیه) و شش میز اختصاصی (میز روابط خارجی، تکنولوژی، اطلاعات و رسانه، تحقیقات و توسعه، شبکه جوانان، و سالخورده‌گان) کرده است.¹⁶

فدراسیون جهانی در امر خانه‌سازی، بالا بردن سطح سواد عمومی، ساخت مدرسه، مسجد و حسینیه

14. نشانی سایت اینترنتی فدراسیون جهانی جوامع مسلمان شیعه خوجه اثنی عشری: <http://www.africafederation.org>

15. عرب احمدی، پیشین، ص 45.

16. روغنی، پیشین، ص 25.

بین شیعیان هند و پاکستان و شیعیان سایر مناطق جهان فعال است.¹⁷

به طور کلی، مهم‌ترین اهدافی که فدراسیون جهانی دنبال می‌کند تقویت مذهب شیعه اثنی عشری، ارتقای سطح مالی اعضا، افزایش سطح سواد علمی و مذهبی اعضا، توسعه اجتماعی و کمک‌رسانی به محرومان است.

ب) مراکز اسلامی متعلق به فدراسیون

تا سی سال پیش مراکز و جماعت‌های شیعیان خوجه در غرب بسیار کم بود، اما اکنون ده‌ها جماعت شیعیان خوجه در شهرهای مختلف کشورهای اروپایی و آمریکایی تشکیل شده‌اند و مشغول فعالیت‌اند. مهم‌ترین این مراکز عبارت‌اند از: هند (جماعت بمبئی)، پاکستان (محفل مرتضی در کراچی و جماعت حیدرآباد)، جماعت عدن، جماعت دبی، تانزانیا (جماعت دارالسلام و زنگبار)، کنیا (جماعت مومباسا و ناکارو)، اوگاندا (جماعت کامپالا)، جماعت سومالی، جماعت زئیر، جماعت ماداگاسکار، جماعت جزیره موریس، جماعت برون‌دی، جماعت جزیره ری یونیون، جماعت افریقای جنوبی، انگلستان (جماعت لندن، بیر منگام، پیترز بورو، لیدز، وسکس، اسکس و میلتن کینز)، امریکا (جماعت مینسوتا، آتلانتا و مرکز اسلامی حسینی اورلاندو در فلوریدا)، کانادا (جماعت تورنتو، لندن اونتاریو، ادمونتون، وونکور)، استرالیا (جماعت سیدنی، جماعت پنج تن ویکتوریا در ملبورن).¹⁸

3. جماعت‌های خوجه شیعه اثنی عشری در تانزانیا

اولین هسته شیعیان خوجه پس از ورود به شرق آفریقا در زنگبار تشکیل شد. در اواخر قرن نوزدهم میلادی گروه زیادی از شیعیان خوجه اثنی عشری خسته از ظلم و ستم آقاخان و عاملان وی و در آرزوی رهایی از این تنگناها عازم شرق آفریقا شدند و قدم در جزیره زنگبار گذاشتند. شیعیان خوجه پس از استقرار شروع به احداث مسجد، امام‌باره (حسینیه)، قبرستان و سالن ملاقات کردند. در پی دعوت آنها چند عالم روحانی از نجف و کربلا وارد جزیره زنگبار شدند و به تدریس علوم اسلامی و تعالیم مذهب

17. همان، ص 27.

18. همان، ص 66.

تشیع پرداختند. پس از آن مدرسه الواعظین¹⁹ در شهر «لکنه‌هو»²⁰ هند با فعالیت‌های شیعیان اثنی عشری در شرق افریقا آشنا شد و چند تن از وعاظ شیعه را به این جزیره اعزام کرد.

به تدریج مراکز تجمع شیعیان خوجه اثنی عشری گسترش یافت و علاوه بر جزیره زنگبار، مومباسا و لامو نیز از سال 1880 به بعد جمعیتی قابل توجه از شیعیان را در خود جای دادند. علاوه بر این، شهرهای ساحلی باگامویو،²¹ لیندی،²² پانگانی،²³ دارالسلام و کیلوا²⁴ نیز از سال 1880 تا 1904 مرکز تجمع اندک شیعیان موجود شدند و شیعیان به تدریج از این مناطق به شهرهای داخلی و حتی کشورهای مجاور از جمله جمهوری دموکراتیک کنگو نفوذ کردند.

شیعیان خوجه تانزانیا در شهرهای دارالسلام، آروشا،²⁵ زنگبار، تانگا،²⁶ مومباسا، بوکوبا،²⁷ امتاما،²⁸ کاماچومو²⁹ و سونگه³⁰ پراکنده‌اند. هر چند جمعیت خوجه‌ها در برخی از این شهرها به بیست نفر هم نمی‌رسد، اما همین تعداد از مسجد و امام‌باره و در برخی موارد درمانگاه برخوردارند.

جدا از جماعت‌های شهرهای یادشده، جماعت‌های شیعی دیگری در دودوما، موروگورو، امتوارا و سونگه آ تأسیس شده‌اند. در هر یک از این شهرها جمعیت شیعیان خوجه کمتر از صد نفر است؛ با این حال، این جماعت‌ها دارای نمایندگی در فدراسیون شیعه خوجه اثنی عشری جماعت افریقا هستند و فعالیت‌های مذهبی آنان زیر نظر این فدراسیون انجام می‌گیرد.

با توجه به اینکه شهرهای دارالسلام، آروشا و زنگبار بیشترین تعداد جمعیت شیعیان خوجه را در خود جای داده‌اند، به فعالیت شیعیان خوجه در این شهرها پرداخته می‌شود. اما قبل از آن اشاره‌ای به مراکز و تشکل‌های وابسته به شیعیان خوجه در تانزانیا ضروری به نظر می‌رسد.

الف) مراکز و تشکل‌های وابسته به شیعیان خوجه در تانزانیا

1. مرکز اسلامی - تبلیغی بلال که به تعلیم و تربیت شیعیان بومی تانزانیا می‌پردازد. بلال مسلم می‌شن با کمک مالی فدراسیون شیعه خوجه اثنی عشری و افراد خیر اداره می‌شود و اهداف خود را از

19. Madrast-ul-Waezin

22. Lindi

25. Asusha

28. Mtama

20. Lucknow

23. Pangani

26. Tanga

29. Kamachumu

21. Bagamoyo

24. Dar es Salaam

27. Bukoba

30. Songea

طریق تدریس، تبلیغ و انتشار کتاب دنبال می‌کند. آموزش اصول و تعالیم اسلامی مهم‌ترین وظیفه این مرکز از بدو تأسیس آن بوده است.

این سازمان مدتی کوتاه پس از تأسیس اعتباری خاص یافته و اکنون به یکی از مراکز تبلیغ تشیع در جهان تبدیل شده است.

2. مرکز ویپاز:³¹ این سازمان شیعی متعلق به شیعیان خوجه مسؤل امور تبلیغی است. سازمان خدمات جهانی بشردوستانه و تبلیغات جهانی اسلام موسوم به «ویپاز» طی 26 سال گذشته و از آغاز تأسیس (1983) پروژه‌های عمرانی زیادی را به نفع مسلمانان به خصوص شیعیان انجام داده است. حفر چندین حلقه چاه در مراکز دورافتاده روستایی و ساخت ده‌ها مدرسه و مرکز بهداشتی در مناطق شهری و روستایی مسلمان‌نشین از جمله فعالیت‌ها این مرکز بوده است.

ویپاز چند مدرسه و کودکستان در شهر دارالسلام دارد و درصدد است از طریق این مدارس مذهب تشیع را به تدریج و در درازمدت در تانزانیا گسترش دهد.

3. مدرسه و کالج المنتظر به پرورش و آموزش فرزندان شیعیان هندی می‌پردازد. در این کالج آموزه‌های تشیع در کنار علوم روز تدریس می‌شود.

4. مرکز اسلامی و تربیت معلم مهدی (عج) در منطقه کبیاها؛

5. شبکه تلویزیونی العترة و کتب و نشریات وابسته به آن؛

6. بیمارستان شیعیان خوجه که به ارائه خدمات به شیعیان و نیز بومیان افریقایی می‌پردازد.

7. هتل مخصوص شیعیان برای استفاده خوجه‌هایی که از کشورهای دیگر به تانزانیا سفر می‌کنند.

8. قبرستان مخصوص

9. مراکز و دفترهای خدماتی و تجاری هم‌چون «والجیس»، معصومین و ...؛

10. مدرسه خاتم الانبیاء(ص) در شهر آروشا واقع در شمال تانزانیا؛ این مدرسه که در دامنه قله

کلیمانجارو، برای تعلیم و تربیت کودکان قبیله وحشی «ماسایی» و آشنا کردن آنها با آرمان‌های اسلام و تشیع و آموزش علوم روز تأسیس شد، اینک به صورت مرکزی منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته است.

11. مسجد مرکزی خوجه‌ها در دارالسلام، پایتخت تانزانیا؛

12. مساجد و مراکز متعدد در شهرهای گوناگون تانزانیا و جزیره زنگبار؛ خوجه‌های هندی تبار زنگبار که تحت مرکزیت شیعیان شرق افریقا فعالیت می‌کنند، دارای اماکن و مهمانخانه‌هایی وابسته به خود و نیز ده‌ها حسینیه و مسجد در سراسر جزیره زنگبارند که در ایام ولادت و شهادت ائمه اطهار - علیهم السلام - اقدام به برگزاری مراسم می‌کنند. نماز جمعه نیز هر هفته در مسجد مرکزی شیعیان اقامه می‌شود.

شیعیان خوجه در هر شهر و کشور با برگزاری انتخابات سالانه یا دوسالانه، رئیس و ارکان اجرایی و تبلیغی خود را انتخاب می‌کنند تا به عنوان رابط آنها با دولت و سایر تشکل‌ها به انجام امور مربوط به شیعیان بپردازند.³²

ب) جماعت دارالسلام

دارالسلام به عنوان یکی از مراکز مهم حضور شیعیان خوجه در منطقه شرق افریقا است. طبق برآوردها، جمعیت فعلی شیعیان این شهر حدود هشت‌هزار نفر است.

علاوه بر امور مذهبی، جماعت شیعیان خوجه دارالسلام فعالیت‌های زیادی در بخش‌های آموزشی و اجتماعی انجام می‌دهند³³ که فعالیت کالج اسلامی (دبیرستان) المنتظر در آموزش فرزندان شیعیان هندی نمونه‌ای از آن به شمار می‌رود.³⁴ یک دوره پیش‌دانشگاهی نیز پس از تکمیل دوره دبیرستان وجود دارد که 70 درصد ثبت‌نام‌کنندگان از شیعیان خوجه و 30 درصد باقی‌مانده از سایر مسلمانان هستند.

در بخش درمانی، بیمارستان اثنی عشری ابراهیم حاجی³⁵ زیر نظر این جماعت فعالیت می‌کند و همه روزه بیش از 400 بیمار در بخش بیماران سرپایی درمان می‌شوند.

32. یاسر کنعانی، «تشیع در تانزانیا»، 1388/3/11، از: <http://abna.ir/data.asp?lang=1&Id=167763>

33. عرب احمدی، پیشین، ص 77.

34. یاسر کنعانی، «تاریخچه تشیع در زنگبار و تانزانیا»، 1388/2/12، از: <http://jahnetashaiio.blogfa.com/post-17.aspx>

35. Ebrahim Haji Ithna Asheri Hospital

شش جماعت دیگر شیعیان خوجه در شهرهای آروشا، تانگا، بوکوبا، سینگیدا،³⁶ موشی،³⁷ و سونگآ نیز درمانگاه‌هایی دارند. بنای این مراکز درمانی عمدتاً متأثر از بیمارستان اثنی عشری ابراهیم حاجی بوده است. شیعیان خوجه دارالسلام (و سایر شهرها) گاهی کمک‌های دارویی و تجهیزات پزشکی از خارج خریداری می‌کنند و در اختیار سایر مراکز درمانی تانزانیا قرار می‌دهند.

سازمان بلال مسلم می‌شن نیز که خدمات ارزنده‌ای در بخش تبلیغ مذهب اهل بیت تحت حمایت و نظارت شورای عالی³⁸ و جماعت خوجه دارالسلام در اختیار دانش‌آموزان شیعه سیاه‌پوست قرار می‌دهد، در بخش درمانی نیز فعال است و درمانگاه کوچکی نزدیک این سازمان به مداوای بیماران می‌پردازد. بخش عمده تجهیزات پزشکی و داروهای مورد نیاز این درمانگاه توسط جماعت خوجه دارالسلام و بیمارستان ابراهیم حاجی تأمین می‌شود.

از مراکز فعال دیگر در دارالسلام، عبارت‌اند از:

1. مدرسه مذهبی حاج وایوالجی ویژه پسران که در سال 1937 ساخته شد.
2. انجمن اثنی عشری که دارای مدرسه پرستاری عالی با بخش ورزشی و امکاناتی برای یادگیری خیاطی و آشپزی است.
3. جماعت حسینی که توجه ویژه‌ای به آموزش نماز، دعا و فهم قوانین و تعالیم مذهبی به بچه‌ها دارد و به آنها اخلاق و آداب و معاشرت می‌آموزد. در شهرهای تانگا، مومباسا، سونگیا و آروشا نیز جماعت‌های حسینی مشابهی در استقبال از این ایده تشکیل شده است.
4. پیشاهنگان شیعه اثنی عشری که شامل نوجوانان پسری است که در راستای همکاری با سازمان‌های ملی و بین‌المللی فعالیت می‌کنند.
5. مدرسه شبانه‌روزی حاجی محمد جعفر که هدف از تأسیس آن ارشاد و هدایت جوانانی است که از شهرهای دیگر وارد پایتخت می‌شوند.
6. دایره مرکزی آموزش جماعت شیعه خوجه اثنی عشری دارالسلام؛³⁹

36 . Singida

37 . Moshi

38 . Supreme Council

39. Central Education Board of Dsm Jamaat, <http://www.almuntazir.org>

7. کمیته فرعی تبلیغ دارالسلام (دار التبلیغ)⁴⁰ نیز از جمله نهادهای مهمی است که فعالیت‌های گسترده‌ای دارد.
8. بخش ادبیات جماعت دارالسلام⁴¹
9. مرکز آموزشی اهل البیت للعلوم الاسلامی که از کشورهای پیرامون نیز دانش‌آموز می‌گیرد.
10. مرکز دارالهدی
11. لیگ اسلامی اهل البیت⁴²
12. خانه سالمندان جماعت دارالسلام که از زنان و مردان سالخورده به طور جداگانه مراقبت می‌کند.

جماعت دارالسلام طی ماه رمضان کمک‌های غذایی در اختیار مسلمانان محروم قرار می‌دهد؛ به ویژه پخش افطاری در روستاهای مسلمان‌نشین از وظایف مورد علاقه شیعیان خوجه است. هنگام بروز بلاهای طبیعی نظیر سیل، خشک‌سالی و... نیز جماعت دارالسلام کمک‌هایی شامل خوراک، پوشاک، کمک‌های نقدی و مایحتاج اولیه زندگی در نظر می‌گیرد. برای مثال در سال 1990 که سیل عظیمی منطقه روفیچی⁴³ واقع در 200 کیلومتری دارالسلام را دربرگرفت و موجب کشته و زخمی شدن برخی روستاییان شد، 35 نفر از داوطلبان جماعت با حمل 150 تن مواد غذایی، لباس و سایر لوازم ضروری به کمک سیل‌زدگان شتافتند و با همکاری مقامات محلی و صلیب سرخ این کمک‌ها را بین روستاهای مختلف منطقه پخش کردند.

شایان ذکر است هزینه‌های انجام‌شده بین شیعیان موجود در این جماعت تقسیم و با مشارکت آنان پرداخت می‌شود.

ج) شیعیان آروشا

شهر توریستی آروشا با جمعیت حدود دویست هزار نفری در شمال غرب تانزانیا واقع شده است. در

40. Dar es Salaam Jamaat Tabligh Sub Committee, <http://www.dartabligh.org>

41. Literary Section of Dar-es-Salaam Jamaat, <http://www.literarysection.org>

42. World Ahlul Bayt Islamic League (WABIL) www.Wabil.com

43. Ruffiji

ارتباط با پیشینه تاریخی شیعیان خوجه این شهر باید گفت در سال 1898 فردی به نام «شیر محمد ساجان» پای پیاده عازم آروشا شد و پس از یک ماه به این شهر رسید. وی پنج سال پیشتر از شهر ناگالپور⁴⁴ هند به تانزانیا مهاجرت کرده و توانسته بود به موقعیت تجاری مناسبی دست یابد. ظرف 10 سال، 21 خانواده هندی دیگر وارد آروشا شدند که 9 نفر آنان اثنی عشری بودند. آنان اجتماعات خود را در منزل ساجان برگزار می‌کردند.

شیعیان خوجه در سال 1931 امام‌باره و مسافرخانه‌ای در آروشا احداث کردند. در سال 1957 مجموعه‌ای کامل شامل مسجد، حسینیه (امام‌باره)، مدرسه، مسافرخانه و منزل مسکونی امام جماعت افتتاح شد و آغاز به کار کرد. از سال 1959 تا 1969 این شهر مقر برگزاری جلسات جماعت‌های فدراسیون شیعه خوجه بود.

شیعیان دوازده امامی آروشا به دو بخش شیعیان بومی و شیعیان خوجه تقسیم می‌شوند که هر یک مدارس و مراکز آموزشی خاص خود را دارند.

شیعیان خوجه اثنی عشری با جمعیت 900 نفری اکثریت نسبی شیعیان آروشا را تشکیل می‌دهند⁴⁵ و بعد از دارالسلام دومین اقلیت بزرگ شیعیان خوجه در تانزانیا به شمار می‌روند. آنان دارای مسجد و حسینیه بزرگی در مرکز شهر هستند و نمازهای جماعت و جمعه به طور مرتب در این مسجد برگزار می‌شود. مراسم و مناسبت‌های مذهبی نظیر جشن میلاد نبی، تولد ائمه اطهار، نیمه شعبان، عزاداری ماه محرم و... نیز مانند سایر مراکز تجمع شیعیان خوجه در آروشا با مقررات خاص خود انجام می‌شود. جماعت آروشا نیز زیر نظر فدراسیون شیعه خوجه اثنی عشری جماعت افریقا اداره می‌شود و رئیس این جماعت از اعضای فدراسیون منطقه‌ای افریقا است.

شیعیان خوجه ساکن آروشا دارای دبستانی در حومه شهر و دو بیمارستان در داخل و حومه شهر هستند. علاوه بر این، در زمینه تبلیغ مذهب اهل بیت (ع) بین مسلمانان اهل سنت فعالیت‌هایی دارند.⁴⁶

44. Nagalpur

45. حدود 130 تن از شیعیان سومالیایی الاصل اند که در پی جنگ داخلی 1993 این کشور در آروشا اقامت گزیده‌اند.

46. عرب احمدی، پیشین، صص 88

د) شیعیان زنگبار

جزیره زنگبار در تاریخ تشیع در شرق آفریقا از اهمیت بسیاری برخوردار است، چون محل ورود تمام مسلمانان (اعم از شیعه و سنی) به شرق آفریقا از آغاز گسترش اسلام بوده است. اولین گروه مسلمانان در زمان خلیفه عبدالملک وارد زنگبار شدند. گروهی از بازرگانان عرب نیز در قرن‌های هفتم و هشتم میلادی قدم در این سرزمین نهادند. در قرن دهم میلادی هم گروهی از ایرانیان به سرپرستی علی بن حسین شیرازی در زنگبار و جزایر اطراف اقامت گزیدند که طبق شواهد موجود، شیعه بودند. پس از شیرازی‌ها که فصلی نو در تاریخ زنگبار گشودند، برخی شیعیان (از بحرین و ایران) به طور پراکنده و به تدریج راهی زنگبار شدند. اگرچه این شیعیان درصدد تبلیغ تشیع برآمدند، ولی نتوانستند مانند شیرازی‌ها اثری قابل توجه از خود در تاریخ زنگبار بر جای گذارند. با این حال، مذهب تشیع در طول قرن‌های 15 تا 19 میلادی در این جزیره باقی ماند و اندک شیعیان موجود فعالیت‌های مذهبی خود را تداوم بخشیدند.

فعالیت جامعه شیعیان زنگبار تا قبل از انقلاب زنگبار و اتحاد آن با تانزانیا (1964) ادامه یافت، ولی پس از آن بر اثر برخی تضییقات موجود و ضبط اموال آنان توسط دولت انقلابی وقت، اکثر شیعیان به تدریج زنگبار را (که زمانی مهد اسلام و تشیع در کل منطقه بود) به مقصد دارالسلام، لندن، دوبی، ایالات متحده آمریکا و کانادا ترک کردند و دولت انقلابی زنگبار نیز منازل و اموال آنان را تصرف کرد. در حال حاضر از صدها شیعه‌ای که زمانی در زنگبار زندگی می‌کردند تنها 250 نفر (اعم از خوجه، عرب و سیاه) باقی مانده‌اند. فعالیت عمده شیعیان خوجه فعلی که بخش کمی از جمعیت شیعیان را تشکیل می‌دهند تجارت و حمل و نقل کالا به امارات متحده عربی و سایر کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس است. اکثر این شیعیان از فعالیت‌های سیاسی دوری می‌جویند.

سازمان بلال مسلم میشن و جامعه اثنی عشری تانزانیا نیز شعبه‌هایی در زنگبار دارند که فعالیت‌های تبلیغی خاص خود را انجام می‌دهند. با این حال، همکاری و مودت بین شیعیان خوجه و سایر شیعیان اعم از عرب و سیاه بیشتر از دارالسلام و سایر شهرهای تانزانیاست. جالب اینکه شیعیان خوجه زنگبار فقط می‌توانند به زبان‌های سواحیلی و انگلیسی صحبت کنند و برخلاف سایر خوجه‌ها به زبان‌های اردو، گجراتی و کچ مسلط نیستند.

شیعیان زنگبار مدرسه‌ای به نام مدرسه الحسین (ع) دارند که در آن دروس مختلف اسلامی نظیر تاریخ اسلام، اصول عقاید، اخلاق، قرائت و تجوید قرآن کریم به دانش‌آموزان دختر و پسر تدریس می‌شود. شیعیان هم‌چنین دو مسجد بزرگ و تاریخی (با قدمت بیش از صد سال) دارند که مسجد حجت‌الاسلام مخصوص برگزاری نماز جمعه است و در مسجد قوه الاسلام نیز نمازهای پنج‌گانه یومیه برگزار می‌شود. بزرگی این مساجد که ظرفیت پذیرش نزدیک به هزار نفر را دارند، یادآور دوران پرشکوه حضور گسترده شیعیان در این جزیره (در اوایل قرن حاضر) است. علاوه بر این، شیعیان پنج حسینیه نسبتاً بزرگ به نام‌های زیر دارند: حسینیه قوه الاسلام، حسینیه حجت‌الاسلام، حسینیه محفل شاه خراسان (ع)، حسینیه محفل عباس (ع) و حسینیه محفل عالی مقام.

با اینکه اغلب این حسینیه‌ها خالی هستند، مجالس مذهبی خاصی نظیر عزاداری ماه محرم و جشن نیمه شعبان در این حسینیه‌ها برگزار می‌شود.

کتابخانه مکتب التوحید که دومین کتابخانه بزرگ زنگبار (پس از کتابخانه دولتی) به شمار می‌رود متعلق به یکی از شیعیان فعال خوجه زنگباری است. از آنجا که اکثر کتاب‌ها و نوارهای صوتی - تصویری موجود در این کتابخانه مورد استفاده مسلمانان اهل سنت قرار می‌گیرد، می‌توان گفت این کتابخانه یکی از مراکز مهم ترویج تشیع در جزیره زنگبار است.⁴⁷

4. وضعیت فرهنگی شیعیان خوجه

از لحاظ فرهنگی، شیعیان خوجه اثنی عشری در وضعیت بسیار مناسبی به سر می‌برند و در هر شهری از تانزانیا که زندگی می‌کنند مدارس خاص دارند که فرزندان‌شان در این مراکز تحصیل می‌کنند. نمونه بارز آن مدرسه حسینی در دارالسلام است که دانش‌آموزان خوجه از کلاس اول ابتدایی تا فرم 6 که معادل دیپلم است، در این مدرسه تحصیل می‌کنند. تمام دروس به انگلیسی تدریس می‌شود، لذا کودکان خوجه از ابتدایی به راحتی به این زبان صحبت و کتب علمی و آموزشی انگلیسی مطالعه می‌کنند. طی سال‌های اخیر تدریس زبان عربی نیز در برنامه درسی

مدارس اسلامی قرار گرفته است تا کودکان و نوجوانان بهتر بتوانند به علوم و معارف اسلامی دست یابند. در کالج اسلامی المنتظر که از سطح علمی بسیار بالایی برخوردار است، دانش‌آموزان با بهره‌گیری از امکانات علمی و وسایل آموزشی پیشرفته با پشتوانه علمی قابل قبولی فارغ‌التحصیل می‌شوند و عمدتاً به دانشگاه‌های اروپا، امریکا و هندوستان راه می‌یابند. علاوه بر این، کمیته تبلیغ جماعت‌های شیعه خوجه در شهرهای مختلف، مرتب کلاس‌های فوق برنامه شامل درس‌هایی مانند عربی، تاریخ اسلام، احکام و اخلاق برای کودکان و نوجوانان خوجه برگزار می‌کند. کودکان از پنج سالگی قرائت و تجوید قرآن کریم را در مدارس اسلامی فرامی‌گیرند. در این مدارس که شبیه مکتب‌خانه‌های قدیم ایران است دختران و پسران مختلط‌اند، ولی از نه سالگی از یکدیگر جدا می‌شوند و کلاس‌های جداگانه‌ای برای آنها تشکیل می‌شود.

از وظایف فرهنگی جماعت‌های خوجه انتخاب و معرفی دانش‌آموزان و حتی دانشجویان نخبه خوجه به فدراسیون شیعه خوجه اثنی عشری جماعت افریقا است. اکثر این دانش‌آموزان بورسیه فدراسیون می‌شوند و حتی برای ادامه تحصیل (با هزینه فدراسیون) به دانشگاه‌های اروپا و امریکا اعزام می‌شوند. گفتنی است طی چند سال اخیر با گسترش شبکه اینترنت در کشورهای مختلف جهان به همت کمیته تبلیغ جماعت دارالسلام برخی دانش‌آموزان خوجه وارد این شبکه شده‌اند و علاوه بر دسترسی به اطلاعات اسلامی با سایر جماعت‌های خوجه در اروپا، امریکا، کانادا و استرالیا تماس برقرار کرده‌اند و سعی در ارتقای اطلاعات علمی، فرهنگی و مذهبی خود دارند.⁴⁸

5. ویژگی‌های اجتماعی

از نظر اجتماعی، شیعیان خوجه بسیار سیستماتیک عمل می‌کنند و تابع نظم و مقررات خاصی هستند. برای مثال، آنان بسیار به حفظ آداب و سنن و انسجام جامعه کوچک خود متعهد و معتقدند حفظ هویت و اصالت جامعه کوچک‌شان مستلزم پای‌بندی به قوانین جماعت و فدراسیون و دوری از سیاهان است. در این راستا به دلیل روحیه خاص خود تا حد امکان از مسلمانان سیاه‌پوست، حتی شیعیان بومی، کناره

می‌گیرند و بیشتر گردهمایی‌ها و سمینارهای مذهبی شیعی را منحصر به اعضای جماعت خود می‌کنند. آنان حتی به گونه‌ای تلویحی مانع ورود سیاه‌پوستان شیعه به مساجد خود و شرکت در نماز جماعت می‌شوند و با دیدی تحقیرآمیز به این شیعیان سیاه‌پوست می‌نگرند.⁴⁹

این ویژگی انزواطلبی یکی از خصوصیات اخلاقی و اجتماعی بارز شیعیان خوجه است و آنان همواره از اختلاط با شیعیان بومی پرهیز می‌کنند. لذا در طول نزدیک به صد سال سکونت در تانزانیا جز چند مورد انگشت‌شمار ازدواجی بین آنان با سیاهان صورت نگرفته است. البته سازمان بلال مسلم می‌شن و ویباز برای رفع این نقیصه فعالیت‌هایی انجام داده‌اند که عمده آن متوجه سیاهان بوده است.

از مسائل دیگری که نزد خوجه‌ها بسیار اهمیت دارد اطاعت از دستورهای فدراسیون خوجه شیعه اثنی عشری جماعت افریقا و همچنین فدراسیون جهانی شیعیان خوجه است که گاهی اوقات دستورها و بخشنامه‌های این فدراسیون‌ها را بر دستورها و تعالیم اسلامی و مراجع تقلید ترجیح می‌دهند.⁵⁰ البته این روحیه اطاعت و سرسپردگی به دستورهای فدراسیون‌های منطقه‌ای و جهانی امروز نزد جوانان کمتر به چشم می‌خورد و برخی از آنان از این بابت ابراز نارضایتی می‌کنند، ولی سالخورده‌گان و پدران خانواده‌ها همواره جوانان را به رعایت این مقررات توصیه می‌کنند و اصالت، بقا و حفظ هویت ملی و نژادی خود را در پذیرش این قوانین می‌دانند.⁵¹

سابقه تاریخی شیعیان خوجه سبب شده است به رغم اختیار کردن تشیع اثنی عشری، همچنان آداب و رسوم هندی‌ها به ویژه رسوم ایالت‌های گجرات و کچ را حفظ کنند.

49. نگاه کنید به تصاویر مراسم برگزار شده توسط خوجه‌ها در شرق افریقا در سایت:

http://www.africafederation.org/60sc_2002/fotos.html & <http://www.africafederation.org/triennial.htm>
& <http://www.africafederation.org/photos/msa.htm> & http://www.africafederation.org/photos/cm_south_tz/trip_south_tz.htm

50. برای مثال در عید فطر سال 1412 که از قضا تمام شیعه و سنی یک روز را عید اعلام کردند و حتی روحانی برجسته جماعت خوجه‌ها، مولانا سید سعید اختر رضوی، و از همه بالاتر مرحوم حضرت آیت‌الله العظمی خوئی، مرجع تقلید وقت تمام شیعیان خوجه، نیز آن روز را عید اعلام کردند، شیعیان خوجه به سبب اینکه ملاصغر علی (و همچنین فدراسیون خوجه اثنی عشری جماعت افریقا) آن روز را عید اعلام نکردند، روزه گرفتند و فردای آن روز نماز عید فطر را برپا کردند.

51. عرب احمدی، پیشین، ص 42.

شیعیان خوجه هم‌چنین تعلق خاطر زیادی به صحبت به زبان‌های کچی به ویژه گجراتی دارند. لذا به رغم تلاش برای دوری از آداب و رسومی که رنگ و بوی هندی دارد، سنت‌های هندی و نژادی در آنها مشاهده می‌شود. بر این اساس پدران موظفانند زبان گجراتی و کچی را از کودکی به فرزندان خود بیاموزند. لذا در خانه بیشتر با آنان به این دو زبان صحبت می‌کنند.⁵² در نتیجه، اکثر جوانان این جامعه هر چند قادر به خواندن و نوشتن به زبان‌های گجراتی و کچی نیستند، به راحتی به این زبان‌ها تکلم می‌کنند.⁵³

علاقه دیگر شیعیان خوجه پوشیدن لباس‌های سنتی هندی است و اکثر آنها در خانه و محل کار این لباس‌ها را بر تن می‌کنند. پخت شیرینی و تهیه شربت‌های هندی بین خانواده‌های خوجه بسیار رایج است و زنان انواع غذاهای هندی را (البته با در نظر گرفتن شرایط ذبح اسلامی) طبخ می‌کنند. از وظایف دختران این جامعه فراگیری طرز پخت این غذاها (از طریق مادران خود) است و تازه‌عروسی که قادر به پخت این غذاها نباشد، احساس سرشکستگی و خجالت می‌کند. شیعیان خوجه در خصوص طبخ غذاهای هندی به قدری ذوق و سلیقه به خرج داده‌اند که برخی غذاهای هندی نظیر سنبوسه، پیلو و بریانی بین سیاهان نیز رواج یافته است.

علاقه زیاد شیعیان خوجه به آداب و رسوم خود سبب شده است هر سال به هندوستان سفر و با اقوام و خویشان خود دیدار کنند. گاهی نیز برای معالجه به هندوستان می‌روند. خانواده‌های کم بضاعت هم فرزندان خود را در دانشگاه‌های هندوستان ثبت‌نام می‌کنند.

جالب اینجاست که خوجه‌های شیعه سعی کرده‌اند نوعی تلفیق بین مذهب و ملیت خود به وجود آورند، لذا اسامی اکثر آنها مخلوطی از اسامی هندی و نام‌های پیامبران و ائمه اطهار(ع) است نظیر شبیر اسماعیل، محمد لالچی، جعفر نانچی، باقر جیوراج، علی دایا، سجاد دوجی، کاظم والجبی و ... .

این تلاش برای پیوند بین آداب و رسوم نژادی و مذهب تشیع (با کنار گذاشتن رسوم خاص

52. در این ارتباط برای زنده نگه داشتن این دو زبان که به نوعی نشان‌دهنده هویت ملی و نژادی شیعیان خوجه به شمار می‌رود فدراسیون خوجه جماعت افریقا در سال 1988 با صدور قطعنامه‌ای تدریس زبان گجراتی را در مدارس شیعی اجباری کرد.

53. خوجه‌ها به علت علاقه زیاد به زبان گجراتی بیشتر از روحانیونی که به این زبان تسلط دارند دعوت و استقبال می‌کنند و معمولاً جمعیت زیادی از خوجه‌ها در مجلس سخنرانی که به گجراتی سخن می‌گویند، گرد می‌آیند.

هندوها)⁵⁴ که به نحو احسن در جامعه شیعیان خوجه انجام گرفته از نکات جالب توجه این جماعت است. بدون شک، نظم و انسجام جامعه و پیروی همگان از قوانین موجود نیز سهم عمده‌ای در این مسأله داشته است.⁵⁵

6. وضعیت مذهبی شیعیان خوجه

شیعیان خوجه بسیار پای‌بند انجام فرایض دینی و مذهبی هستند و علاوه بر برپایی نمازهای جماعت یومیه، اعیاد شیعی و وفیات معصومین و ائمه اطهار(ع) به ویژه محرم و عاشورای حسینی(ع) را با آداب خاص خود و به گونه‌ای مرتب و بدون تعطیلی برگزار می‌کنند. روحانیون شیعه کودکان را از خردسالی با قوانین اسلامی آشنا و لزوم برگزاری اجتماعات مذهبی و انجام فرایض و شرایع مذهبی را یادآوری می‌کنند. زنان این جماعت نیز تأکید خاصی بر حفظ حجاب اسلامی دارند، لذا دختران از بچگی با نحوه حجاب آشنا می‌شوند و پس از رسیدن به سن تکلیف همواره حجاب اسلامی خود را شامل روسری و مانتو رعایت می‌کنند. برگزاری نمازهای جماعت و جمعه نیز بسیار مورد تأکید روحانیون خوجه است. آنان معتقدند برگزاری نماز جماعت جدا از اجر اخروی و ثواب، سبب استحکام روحیه اخوت، برابری و اتحاد بین شیعیان خوجه می‌شود و روابط اجتماعی بین آنان را تحکیم می‌کند. شیعیان خوجه بخشی از نیازهای مالی خود را در زمینه فعالیت‌های اسلامی با کسب اجازه از مرجع خود و با صرف سهم امام(ع) تأمین می‌کنند. آنان مقلد آیت‌الله خوئی بودند⁵⁶ و پس از فوت ایشان به تقلید آیت‌الله گلپایگانی و پس از درگذشت ایشان به تقلید آیت‌الله سیستانی درآمدند. (البته برخی افراد هم‌چنان بر تقلید از آیت‌الله خوئی یا آیت‌الله گلپایگانی باقی مانده‌اند.) آنان همگی به حضرت امام خمینی(ره) عشق می‌ورزند و در اکثر منازل و محل کارها عکس‌های زیبایی از حضرت امام یافت می‌شود. به عقیده شیعیان خوجه، امام

54. برای مثال در خصوص ازدواج و مراسم خواستگاری، آنان از رسم هندوها که زنان به خواستگاری مردها می‌روند تبعیت نمی‌کنند و به روش ایران و سایر کشورهای اسلامی، خانواده داماد از خانواده عروس خواستگاری می‌کند و پس از موافقت خانواده عروس، توافقات لازم در خصوص مهریه انجام می‌شود.

55. عرب احمدی، پیشین، صص 101-100.

56. البته پس از پیروزی انقلاب اسلامی گروهی از شیعیان خوجه به ویژه جوانان حضرت امام خمینی(ره) را به عنوان مرجع تقلید انتخاب کردند، ولی پس از فوت ایشان مجدداً به تقلید آیت‌الله گلپایگانی درآمدند.

خمینی(ره) شخصیتی وصف‌ناپذیر و بی‌مانند بود که به منزله خورشیدی تابان ظهور کرد و مسلمانان سراسر گیتی را متوجه قدرت باطنی نهفته در درونشان ساخت.

زیارت عتبات عالیات به ویژه کربلا و نجف از امور بسیار مهم نزد شیعیان به شمار می‌رود و آنان همه ساله از طریق کاروان‌هایی بزرگ عازم عراق می‌شوند.

سفر به خانه خدا و به جا آوردن حج تمتع نیز نزد خوجه‌ها اهمیت زیادی دارد. اکثر خوجه‌ای‌ها تاکنون دست‌کم چند بار به زیارت خانه خدا و حج تمتع نایل شده‌اند.

بعضی شیعیان بومی نیز با هزینه سازمان بلال مسلم می‌شن و شیعیان خیر به زیارت خانه خدا مشرف می‌شوند. شیعیان خوجه خود را ملزم به احترام به حجاج می‌دانند و فردی را که به زیارت خانه خدا و حج تمتع مشرف می‌شود، با لفظ «الحاج» یاد می‌کنند. این احترام حتی در مکاتبات اداری رعایت می‌شود.

کاروان متعلق به شیعیان خوجه هم‌چنین در ایام غیرموسم حج به طور مرتب اقدام به ثبت‌نام و اعزام زائران به حج عمره می‌کند.

مشهد مقدس و قم نیز از دیگر مراکز مورد علاقه شیعیان خوجه هستند. آنان اغلب در فصل‌های بهار و تابستان به جمهوری اسلامی ایران سفر می‌کنند و به زیارت امام هشتم شیعیان و حضرت معصومه(س) نایل می‌آیند.⁵⁷

7. موقعیت اقتصادی شیعیان خوجه

شیعیان خوجه پس از سکونت در شرق آفریقا بسیار با یکدیگر همکاری داشتند و جو مودت بینشان حاکم بود؛ به گونه‌ای که هرگاه یکی از این شیعیان در شهر یا منطقه‌ای استقرار می‌یافت، از دیگران دعوت می‌کرد و آنان با بهره‌گیری از امکانات و تجربیات وی در آن منطقه سکونت می‌یافتند. هم‌چنین تا حد امکان به یکدیگر کمک می‌کردند و افراد دارای وضع مالی بهتر کمک‌های مالی در اختیار سایرین قرار می‌دادند.

57. عرب احمدی، پیشین، صص 92-91.

شیعیان خوجه در ابتدای ورود به تانزانیا ثروت و اندوخته‌ای نداشتند، اما با بهره‌گیری از استعداد ذاتی و زمینه مناسب به تدریج وارد امور اقتصادی و تجاری شدند و از طریق حق‌العمل کاری و ورود به عرصه صادرات و واردات موقعیت خود را بهبود بخشیدند. پس از جنگ جهانی اول، فرصت‌های شغلی به خصوص در زمینه ترخیص کالا برای آنان پیش آمد و پس از جنگ جهانی دوم که اکثر سفیدپوستان تانزانیا را به قصد اروپا ترک کردند، شیعیان خوجه (البته به همراه سایر هندی‌ها) این خلأ را پر کردند. دولت‌های وقت نیز به سبب نیازی که به هندی‌ها داشتند از ورود آنان به عرصه فعالیت‌های اقتصادی استقبال کردند. به همین علت، امروز اکثر شیعیان خوجه به فعالیت‌های بازرگانی و اقتصادی مختلف اشتغال دارند و طیف وسیعی از شرکت‌های خصوصی، صادرات و واردات، کارخانجات و کارگاه‌های صنعتی، مؤسسات تجاری، مراکز خرید و فروش ارزهای خارجی، بانک‌ها، حمل و نقل، انتشارات و... توسط این شیعیان یا با مشارکت آنان اداره می‌شود.⁵⁸ شیعیان خوجه اتاق بازرگانی به نام «جی با» دارند که هر سه یا چهار سال یک بار با برگزاری کنگره‌ای در آن به تبادل اطلاعات اقتصادی می‌پردازند و همدیگر را از آخرین تحولات اقتصادی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری جدید مطلع می‌کنند.⁵⁹

این گروه اقلیت هم‌اکنون تا حدودی نبض اقتصادی و تجاری تانزانیا را در دست دارند و نقش مهمی در این زمینه ایفا می‌کنند. حتی چند تن از آنان به عنوان شخصیت‌های طراز اول کشور مطرح هستند و با همکاری برخی دولت‌مردان از جمله سرمایه‌گذاران بزرگ تانزانیا محسوب می‌شوند.

خوجه‌ها با در اختیار داشتن کارخانه‌های عظیم نساجی تقریباً تمام بازار تانزانیا را در این حوزه در دست دارند و بعد از اشباع بازار تانزانیا تولیدات صنایع نساجی را به کشورهای شرق آفریقا صادر می‌کنند. برای مثال، فردی به نام محمد دوجی که پدرش نماینده شهر سینگیدا در مجلس است، پنج کارخانه عظیم نساجی در شهرهای بزرگ تانزانیا دارد. در شرکت محمد دوجی (شرکت METL) حدود پنج‌هزار نیروی بومی مشغول کارند.⁶⁰ این مسأله باعث محبوبیت دوجی بین بومیان تانزانیا شده است.

خوجه‌های هندی در صنعت چاپ و نشر نیز بسیار فعال‌اند و بسیاری از مراکز مهم این صنعت در

58. همان، ص 108.

59. مصاحبه با آقای دکتر واعظی، سفیر سابق جمهوری اسلامی ایران در تانزانیا.

60. Available at: <http://www.ashtonmedia.net/metl/>

اختیار آنهاست.

در حوزه صنایع گوشت و فرآورده‌های غذایی می‌توان گفت 100 درصد این صنایع در اختیار خوجه‌هاست. از آنجا که خوجه‌های اثنی عشری مواردی مانند ذبح اسلامی، حلال و حرام بودن گوشت حیوانات و بهداشت را به دلیل مقید بودن به اصول شرعی به طور کامل رعایت می‌کنند، دولت نیز از آنها در این زمینه حمایت کامل می‌کند. همین مسأله باعث شده است صنعت مواد غذایی و گوشت تانزانیا به طور کامل در دست خوجه‌ها باشد.

در بخش شرکت‌های هواپیمایی، بیشتر سپاهان و شرکت‌های خارجی فعال‌اند، با این حال، شیعیان خوجه نیز در این حوزه به خصوص در بخش شرکت‌های هواپیمایی داخلی فعالیت می‌کنند.

در بخش کشاورزی با توجه به اینکه بومیان و سپاهان به دلیل فقر، توان خرید تجهیزات و امکانات لازم برای فرآوری محصولات را ندارند، خوجه‌ها با خرید و وارد کردن این تجهیزات بخش خرید و فرآوری محصولات کشاورزی را در اختیار دارند. می‌توان گفت کشاورزی تانزانیا را این گروه مدیریت می‌کند و انحصار محصولات کشاورزی و حتی تعیین قیمت محصولات در دست آنهاست.

در حوزه صنایع و تجهیزات پزشکی نیز واردات و صادرات این بخش به طور عمده در دست شیعیان خوجه است.

شیعیان خوجه در بخش واردات و صادرات تجهیزات رایانه نیز دست برتر دارند؛ هرچند سومالیایی‌های مقیم تانزانیا نیز در این بخش به خصوص تجهیزات دست دوم رایانه فعال‌اند.

واردات و صادرات ماشین‌آلات کشاورزی نیز عمدتاً در اختیار خوجه‌هاست. آنان تاکنون ماشین‌آلات کشاورزی را بیشتر از کشورهای اروپایی خریداری می‌کردند، اما با توجه به قیمت نسبتاً ارزان ماشین‌آلات کشاورزی جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با کشورهای اروپایی، طی سال‌های اخیر به خرید این ماشین‌آلات به خصوص تراکتور از ایران تمایل نشان داده‌اند. شیعیان خوجه در حوزه‌های دیگر نیز بسیار علاقه‌مند به تعامل با تجار و بازرگانان ایرانی هستند و بارها پیگیر این موضوع بوده‌اند، اما متأسفانه طرف‌های ایرانی به دلیل شناخت کافی نداشتن از توانمندی اقتصادی و تجاری شیعیان خوجه در افریقا، گام‌های جدی برای ایجاد و گسترش تعامل با خوجه‌ها برنداشته‌اند.

در بخش ساخت و ساز ساختمان‌های مسکونی، تجاری و اداری نیز خوجه‌ها دست برتر دارند. با

توجه به اینکه عمده واردات و صادرات تانزانیا از طریق دریا و بندرها انجام می‌گیرد، بیشتر ساختمان‌های اداری و تجاری تانزانیا در کنار این بنادر ساخته شده‌اند. این مسأله باعث تراکم ساختمان‌ها و جمعیت در کنار این بندرگاه‌ها شده است. برای رفع این مشکل و تغییر چهره شهر، در سال‌های اخیر فعالان خوجه در حوزه کار ساختمان، اقدام به بسط و گسترش ساختمان‌ها به حومه شهر کرده‌اند.⁶¹ آقای انور درامسی و نیز آقای شیرازی در زمینه بنادر و ساختمان‌سازی فعال هستند.⁶²

سیستم حمل و نقل هوایی تانزانیا بسیار ضعیف است و بیشتر واردات و صادرات این کشور از طریق دریا انجام می‌گیرد. لذا بنادر جایگاه اصلی را در واردات و صادرات محصولات دارند. کشورهای همسایه غربی تانزانیا نیز سیستم حمل و نقل هوایی ضعیفی دارند و حمل و نقل هوایی کالا به سودشان نیست، لذا از طریق ریل و بنادر محصولات خود را به بندر دارالسلام منتقل می‌کنند. در واقع، محصولات این کشورها از طریق بندر دارالسلام و سایر بنادر بزرگ تانزانیا به سایر کشورهای منطقه و جهان صادر می‌شود. خوجه‌ها مدیریت اصلی این بنادر را در اختیار دارند و کارگران بومی و سیاه‌زیر نظر آنها در این بنادر مشغول کارند.

در بخش واردات و صادرات خودرو نیز شیعیان خوجه بسیار فعال‌اند. آنان به خصوص خودروهای دست دوم را از کشورهایی مثل ژاپن و امارات متحده عربی وارد می‌کنند و در بازار داخلی به فروش می‌رسانند و سود بالایی کسب می‌کنند.⁶³ آقای فدا راشد حسین و یوسف مانجی از فعالان اقتصادی در این حوزه هستند.⁶⁴

با توجه به اینکه تانزانیا یکی از مناطق توریستی جهان است، خوجه‌ها در صنعت گردشگری این کشور نیز فعالیت دارند. با این حال، این صنعت بیشتر در اختیار سیاهان و افراد دولتی است. از آنجا که انجام برخی کارها مثل سرو مشروب و ... در صنعت هتل‌داری و گردشگری با اصول و اعتقادات شیعیان خوجه منافات دارد، آنان تمایل چندانی به حضور در این عرصه ندارند و بومیان، افراد

61. بررسی وضعیت شیعیان تانزانیا، مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور، 1389.

62. مصاحبه با آقای دکتر واعظی.

63. بررسی وضعیت شیعیان تانزانیا، پیشین.

64. مصاحبه با آقای دکتر واعظی.

دولتی و خوجه‌های هندی غیرشیعه از فعالان عمده این صنعت هستند.

به طور کلی شیعیان خوجه مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد تانزانیا را در اختیار دارند و بیشتر کارهای پست را هندوها و سیاهان بومی انجام می‌دهند.

شیعیان خوجه فرزندان خود را برای تحصیلات عالی به کشورهایمانند امریکا، کانادا و انگلیس می‌فرستند تا با کسب تخصص لازم در زمینه‌های مختلف مثل رایانه، صنعت چاپ، مخابرات و... به تانزانیا برگردند و در واردات، صادرات و بازاریابی صنایع مذکور که دست برتر را در آن دارند، فعالیت کنند و مدیریت آنها را به عهده گیرند.

از جمعیت 41 میلیون نفری تانزانیا، 12800 نفر را شیعیان خوجه تشکیل می‌دهند که حدود یک‌سوم اقتصاد تانزانیا را در دست دارند. به طور قطع اگر روزی شیعیان خوجه سرمایه‌هایشان را از تانزانیا خارج کنند، اقتصاد این کشور آسیب جدی خواهد دید.

در اقتصاد تانزانیا، شیعیان خوجه بی‌رقیب هستند؛ البته شیعیان لبنانی نیز تلاش کرده‌اند با شیعیان خوجه رقابت کنند. گفتنی است خوجه‌ها بیشتر در شرق تانزانیا و لبنانی‌ها در غرب این کشور فعالیت می‌کنند.⁶⁵

با اینکه شیعیان خوجه به اصول و شریعت اسلام و تشیع پای‌بند هستند، در وهله نخست، بازرگانی و منافع اقتصادی برای آنان اصل و مبناست و در این راستا، بیشتر مسائل و مبانی فقهی را مورد توجه قرار می‌دهند که با روحیه تجاری آنها سازگاری داشته باشد. برای مثال، آنان به صرف سهم امام برای ساخت امام‌باره و مدارس اسلامی در کشورهای محل زندگی علاقه دارند. بنابراین به مراجع تقلیدی که این اجازه را به آنان بدهند، بیشتر گرایش پیدا می‌کنند.⁶⁶

در مجموع، اصل حاکم بر زندگی شیعیان خوجه کسب منافع اقتصادی و تحکیم موقعیت مالی و رفاهی بوده است، لذا از امکانات معیشتی مناسبی برخوردارند و علاوه بر داشتن تجارت‌خانه‌های مختلف، مقادیر معتابهی از سرمایه خود را در بانک‌های خارجی به امانت گذاشته‌اند.

65. بررسی وضعیت شیعیان تانزانیا، پیشین.

66. عرب احمدی، پیشین، ص 153.

8. موقعیت سیاسی خوجه‌ها

اصولاً اقتصاد و مسائل اقتصادی به منزله امری زیربنایی و حیاتی برای شیعیان خوجه محسوب می‌شود و تمام مسائل دیگر را تحت تأثیر خود قرار داده است. به طور کلی از دیدگاه خوجه‌ها، حوزه و قلمرو اقتصاد جدا از سیاست و امور سیاسی است و این به ویژه برای شیعیان خوجه ساکن کشورهای تانزانیا، کنیا و اوگاندا مصداق عینی یافته است. از این رو، هدف اصلی اکثر شیعیان خوجه حفظ امنیت اقتصادی و سرمایه‌های جاری این جماعت در کشورهای محل سکونت‌شان است. لذا در امور سیاسی بسیار محتاط عمل می‌کنند و تا حد امکان وارد جریان‌های سیاسی نمی‌شوند و با اتخاذ موضع سکوت در قبال وقایع و سیاست‌های گوناگون کشور، در مسائل سیاسی دخالت نمی‌کنند.⁶⁷ برای مثال، خوجه‌ها حتی در ایامی مثل روز قدس تظاهرات یا فعالیت سیاسی انجام نمی‌دهند و فقط با جمع شدن در مساجد و سخنرانی درباره مظلومیت ملت مسلمان فلسطین به نوعی به ابراز همدردی با آنان می‌پردازند.⁶⁸ فدراسیون جهانی نیز مانند فدراسیون‌های منطقه‌ای از ورود به مسائل و مباحث سیاسی و موضع‌گیری در قبال حوادث سیاسی (حتی اگر تبعات مذهبی داشته باشند) خودداری می‌کند.

این امر اساساً به روحیه محافظه‌کارانه و تلاش برای به خطر نیفتادن فعالیت‌های تجاری و بازرگانی خوجه‌ها باز می‌گردد. با این حال این وضعیت تا زمانی است که منافع اقتصادی آنها به خطر نیفتاده باشد و هرگاه لازم باشد وارد عرصه سیاست می‌شوند و با دولت و حزب حاکم نیز همکاری می‌کنند و خواهان رفع بی‌ثباتی و آشوب در سطح جامعه خود می‌شوند.

در حال حاضر، روابط شیعیان خوجه با دولت تانزانیا و دولت‌مردان عالی‌رتبه بسیار خوب است و در صورت بروز هر گونه مشکل، با توجه به ارتباطات قوی خود با مسئولان بلندپایه، اقدام به رفع آن می‌کنند. از سوی دیگر، دولت تانزانیا با اطلاع کامل از میزان نفوذ اقتصادی این اقلیت نیرومند در کشور همواره حافظ منافع خوجه‌هاست و از بروز هر گونه حادثه‌ای که موجب وارد آمدن خساراتی بر آنان شود به شدت جلوگیری می‌کند. می‌توان گفت اگرچه شیعیان خوجه نقش فعالی در عرصه سیاسی تانزانیا ندارند، به سبب قدرت اقتصادی خود، پشتوانه‌ای نیرومند برای دولت تانزانیا محسوب می‌شوند، از این

67. همان، ص 106.

68. بررسی وضعیت شیعیان تانزانیا، پیشین.

رو، همواره گوشه چشمی به اوضاع سیاسی کشور دارند و خواهان روی کار آمدن دولتی مقتدر و نیرومند هستند که بتواند امنیت جامعه را تأمین کند. با این حال، روی کار آمدن دولتی مسیحی یا مسلمان چندان اهمیتی برای آنان ندارد.

معمولاً چند تن از بازرگانان بزرگ خوجه شغل‌هایی سیاسی هم‌چون نمایندگی مجلس⁶⁹ یا معاونت یکی از وزارت‌خانه‌ها را برعهده می‌گیرند و با شریک کردن رئیس‌جمهور، نخست‌وزیر یا وزیر خارجه وقت در فعالیت‌های اقتصادی خود از این امر به منزله پشتوانه‌ای برای امنیت عملیات تجاری بهره می‌جویند و در صورت بروز مشکلی برای هریک از شیعیان خوجه، از اهرم‌های سیاسی خود استفاده می‌کنند و درصد دفع مشکل برمی‌آیند.⁷⁰

9. روابط شیعیان خوجه با جمهوری اسلامی ایران

اگرچه شیعیان خوجه از نظر سیاسی فعال نبوده‌اند، همواره به نیازهای امت اسلام هنگام بروز حوادث طبیعی یا تغییر و تحولات سیاسی ناگهانی حساسیت داشته و واکنش مثبت نشان داده‌اند. برای مثال، شیعیان خوجه افریقا در تبعید امام خمینی (ره) از ایران به عراق، به دولت شاه پیمای اعتراض‌آمیز ارسال کردند. هم‌چنین حبیب‌والجی، از رهبران خوجه مقیم انگلستان، در سال 1978 در پاریس به دیدار امام خمینی (ره) رفت و حمایت خود را از مبارزات بحق مردم ایران اعلام کرد.

با پیروزی انقلاب اسلامی از طرف جماعت‌های مختلف خوجه پیام‌های تبریکی برای رهبر جمهوری اسلامی ایران ارسال و مراسم جشنی در مناطق مختلف جهان برگزار شد. شایان ذکر است رهبران شیعه خوجه در طول جنگ تحمیلی از زیارت اماکن متبرکه عراق محروم بودند، زیرا مرتباً با برگزاری جلسات مختلفی تجاوزات رژیم بعثی به جمهوری اسلامی ایران را محکوم می‌کردند. پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی در ایران، موج بازگشت به اسلام در کل جهان اسلام به طور عموم و

69. برای مثال، آقای محمد دوجی، فرزند غلام دوجی، و حسین دوجی دو تن از فعالان اقتصادی شیعیان خوجه در پارلمان نیز حضور دارند و از این اهرم برای به عهده گرفتن و اجرای برخی پروژه‌های اقتصادی کلان استفاده می‌کنند. (مصاحبه با آقای دکتر واعظی).

70. عرب احمدی، پیشین، صص 106-107.

بین شیعیان به خصوص بالا گرفت. شیعیان خوجه نیز که همواره دید مثبتی به مردم ایران داشتند، بیش از گذشته برای زیارت مرقد مطهر امام رضا (ع) و حضرت معصومه (س) به کشورمان سفر می‌کنند و با فضای انقلابی حاکم بر ایران آشنا می‌شوند.

بلال مسلم می‌شن که مؤسسه تبلیغاتی خوجه‌ها در شرق افریقا، ارتباط خوبی با حوزه علمیه قم برقرار کرده است و نشریاتی را از ایران دریافت می‌کند و در امر تبلیغات از آن بهره می‌برد. این مؤسسه بورسیه‌هایی برای گذراندن کلاس‌های عالی در امور مذهبی اعطا و خوجه‌ها را راهی ایران می‌کند.

شیعیان خوجه هنگام بروز زلزله در رودبار و بم به یاری آسیب‌دیدگان شتافتند. فدراسیون جهانی بلافاصله مبلغ 25 هزار پوند به سفارت جمهوری اسلامی در لندن پرداخت کرد. فدراسیون شیعه خوجه اثنی عشری افریقا نیز مبلغ 10 هزار دلار به سفارت جمهوری اسلامی ایران در نایروبی پرداخت کرد. هم‌چنین کمتر از سه هفته پس از وقوع زلزله بم، گروهی از طرف فدراسیون جهانی برای بررسی اماکن آسیب‌دیده اعزام شدند تا نیازهای اضطراری و کمبودهای درازمدت آسیب‌دیدگان را شناسایی و با بررسی دقیق اوضاع، نوع پروژه‌هایی را که برای یاری‌رسانی به مردم بم در اولویت قرار داشت، تعیین کنند.

با توجه به ویرانی پنجاه باب مسجد، سی مرکز دینی و سی حوزه علمیه بم، و نزدیک بودن ماه محرم، به نظر می‌رسید نیاز به مرمت این مراکز در اولویت باشد که با یاری خدا و کمک‌های بی‌دریغ افراد خیر خوجه، مبلغ 125 هزار دلار جمع‌آوری شد. فدراسیون موفق شد با استفاده از این مبلغ تا دوم محرم، 14 باب حسینی را آماده بهره‌برداری عزاداران حسینی کند.⁷¹

بی‌شک خوجه‌ها به عنوان یک اقلیت، همواره ایران را با جمعیت اکثریت شیعه به عنوان کعبه آمال می‌شناسند و پیوند مذهبی و معنوی عمیقی بین خود و ملت مسلمان ایران احساس می‌کنند. شیعیان خوجه علاقه بسیار زیادی به مقام معظم رهبری و رئیس‌جمهور کنونی ایران، آقای دکتر احمدی نژاد دارند. با اینکه آنان اطلاعات دقیق و کاملی از تحولات سیاسی اخیر جمهوری اسلامی ایران نداشتند، با توجه به اینکه در خطبه‌های نماز جمعه بحث تحولات پس از انتخابات ریاست‌جمهوری دهم بیان می‌شد، نگرانی خود را درباره وضعیت ایران ابراز می‌کردند.⁷²

71. روغنی، پیشین، صص 64-62.

72. بررسی وضعیت شیعیان تانزانیا، پیشین.

نتیجه گیری

به رغم جمعیت اندک شیعیان خوجه در جهان، انسجام و هماهنگی بین این گروه از شیعیان بسیار ستودنی است. فدراسیون جهانی جوامع مسلمان شیعه خوجه اثنی عشری عالی ترین سازمان هماهنگ کننده خوجه های شیعه در جهان محسوب می شود که فدراسیون های منطقه ای خطامشی سیاسی و مذهبی خود را از آن می گیرند.

علاوه بر سازمان های یادشده، شیعیان خوجه مراکز و تشکل های دیگری دارند که در امر تبلیغ و گسترش تشیع تلاش های زیادی انجام می دهند. از جمله این مراکز مهم وابسته به شیعیان خوجه در تانزانیا مرکز اسلامی - تبلیغی بلال است که به تعلیم و تربیت شیعیان بومی تانزانیا می پردازد.

از لحاظ فرهنگی، شیعیان خوجه در وضعیت بسیار مناسبی به سر می برند و در هر شهری از تانزانیا که زندگی می کنند مدارس خاص خود را دارند که فرزندان شان در این مراکز تحصیل می کنند. با توجه به فراهم بودن زمینه های موجود، مهم ترین فعالیتی که جمهوری اسلامی ایران می تواند در این حوزه انجام دهد، ساخت مدارس و اعزام مدرسان مسلط به زبان انگلیسی است. در این حوزه در سال های اخیر ترکیه و عربستان سرمایه گذاری های فراوانی در تانزانیا انجام داده اند.⁷³

خوجه ها از نظر اجتماعی بسیار سیستماتیک عمل می کنند و تابع نظم و مقررات خاص خود هستند. آنان به حفظ آداب و سنن و انسجام جامعه کوچک خود متعهد و معتقدند حفظ هویت و اصالت این جامعه کوچک مستلزم پای بندی به قوانین جماعت و فدراسیون و دوری از سیاهان است.

شیعیان خوجه از نظر مذهبی نیز بسیار پای بند انجام فرایض دینی و مذهبی هستند و علاوه بر برپایی نمازهای جماعت یومیه، اعیاد شیعی و وفیات معصومین و ائمه اطهار(ع) به ویژه محرم و عاشورای حسینی(ع) را با آداب مخصوص و به گونه ای مرتب و بدون تعطیلی برگزار می کنند.

به لحاظ اقتصادی، شیعیان خوجه از وضعیت بسیار مناسبی برخوردارند. این گروه اقلیت هم اکنون تا حدودی نبض اقتصادی و تجاری تانزانیا را در دست دارند و از نظر اقتصادی نقش مهمی در این کشور ایفا می کنند.

73. مصاحبه با آقای دکتر واعظی سفیر سابق جمهوری اسلامی ایران در کشور تانزانیا

شیعیان خوجه به رغم قدرت اقتصادی بالا در تانزانیا، در امور سیاسی بسیار محتاط عمل می‌کنند و تا حد امکان وارد جریان‌ات سیاسی نمی‌شوند و با اتخاذ موضع سکوت در قبال وقایع و سیاست‌های گوناگون کشور، در مسائل سیاسی دخالت نمی‌کنند.

شیعیان خوجه همواره دید مثبتی به مردم ایران داشته‌اند و بسیار علاقه‌مند همکاری اقتصادی با تجار ایرانی هستند، اما متأسفانه تاکنون طرف‌های ایرانی استقبال زیادی از این مسأله نکرده‌اند. امیدواریم با آشنایی بیشتر با این گروه، زمینه‌های لازم برای تعامل بیشتر و استفاده از توانمندی آنها در حوزه‌های اقتصادی و تبلیغی در آینده فراهم شود.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی